

ספרות ילדים ונוער, שנה העשרים ושש, חוברת ד' (104) (סיון תש"ס, יוני 2000)

על עלילות לוט ואיילות בשלג (1) עלילות לוט

כתבה: זהבה קור, איורים: פישל קישקה, ספריית בית-אל, 1999, 147 ע"פ, פנוקד.

מאת: גרשון ברגסון

בספר לח' פרקים, ורובם ספוגים הומור וביקורת על המורים בביה"ס. קשה לי לפרט ולצטט אותם, כי קשה לבחור מה עדיף על מה.

המחברת מתארת את ההווי בבי"ס דתי, אך אין להסיק מכאן שהאפיון המתואר מתייחס רק לבית ספר זה.

אפשר ומותר לשער שתיאור השלומיאליות של רמליהו, בין יתר הדברים אינו מתייחס רק לו. יש כאלה גם במערכת החינוך כולה.

זהבה קור מתבוננת במורה בעין חדה, ואולי ילמדו לקח גם מורים ומורות אחרים, שלא השכילו בכוח עצמם לראות את החסרונות בעבודתם עד שמישהו מן הצד האיר להם אותם.

דוגמאות: אני אקנה את ביה"ס שלנו - "כמו שקונים בשמחת-תורה פתיחה וסגירה של ארון הקודש"; או כמו שקונים את ה"אתה הראית לדעת שלפני ההקפות".

את המורה המטופשת, המורה לחשבון, היא מתארת כך:
 "לוט! שב ועבוד. תפסיק עם ההתחכמויות",
 "אם לא תגמור את העבודה בחשבון - אני אביא לכתה שוטר ששיגיח עליך",
 "שוטר? פרצתי בצחוק, "למה שוטר, מה את חושבת שאני תינוק?"
 המורה לחשבון החוריה והוריקה והצהיבה: "צא מיד מהכיתה, שב במסדרון ושם
 תפתור את התרגילים שלך בחשבון".
 לוט, שהיה גיבור בכיתתו ונבחר ליו"ר מועצת התלמידים, מתואר בשיחה עם
 המנהל שישב בכורסתו ופכר אצבעותיו בעצבנות:
 "אדוני, אמרתי לו, בוא נתחיל יפה את השנה, אתה לא תבקש לראות את אמא שלי-ואני
 בתמורה לא אבקש לראות את אמא שלך".
 "הוגן, הוגן." "צהרים טובים, אדוני המנהל."
 בשיחה זאת מובלטים כמה דברים:
 המנהל פכר אצבעותיו בעצבנות. למה? בשל הכישלון של "השיעור לדמוקרטיה", הוא
 מפחד שקהל הבוחרים יצביע בעד לוט וישיג שינויים בביה"ס: הבוחרים ילכו לעיריה
 וישיגו תמיכה במגרש כדור-רגל, יקימו תזמורת ויכללו בה כלל הבנים והבנות
 שלומדים נגינה, יבקשו טיול קצר בכל ראש חודש, במערכת יהיה שיעור חופשי.
 המנהל התעצבן כי לא ידע איך לקבל ולחלק את "שלטון" ביה"ס עם גוף נוסף.
 האיום שתלמידים ילכו לעיריה וישיגו את אשר המנהל לא ישיג - יסכן אולי את
 מעמדו: השיחה של לוט, יו"ר מועצת התלמידים, עם המנהל מעמידה באורח
 גרוטסקי את שני הגורמים, שווה בשווה את שניהם וכמסקנה מכך: אמא של לוט
 לא תזמן לראות את המנהל, והוא לוט לא יראה את אמו של המנהל.
 קור מבקרת גם את חוסר יכולתו של המנהל בהצגת "מערכת השעות":
 "המערכת משפיעה לעתים על עצם ההוראה ועל מהותה, ומערכת בנויה כהלכה עשויה לתרום
 במידה ניכרת להישגים לימודיים טובים יותר, ולהיפך - מערכת שבנייתה לקויה עלולה לגרום
 להישגים דלים" *
 המערכת בביה"ס לקויה בשל אי התאמה בין המנהל לבין מזכירתו.
 המנהל נכנס לכיתה ומכריז: "תלמידים יקרים, יום גדול לנו היום-יש מערכת קבועה".
 ואילו מזכירת ביה"ס, שנכנסה לכיתה לפני כן מודיעה: "המערכת עדיין בגיבוש
 סופי", על כן היא מבקשת מהתלמידים להביא למחרת: גם משנה, גם מולדת, בעצם
 תביאו גם חשבון...אתם יודעים מה?-תביאו גם עברית וגם תורה"

* ראה גרשון ברגסון: "מערכת השיעורים בביה"ס, אוצר המורה 1970

המחברת מתארת כמה תעלולים כמו הפעלת ווקמן בכיתה או נעילת הכיתה מבפנים. מגיע המנהל-והכיתה סגורה.

תעלול נוסף: המורה רואה שלשאלותיו אין תשובה מצד התלמידים. הוא קורא: "עוד ידיים, עוד ידיים, תצביעו, תצביעו". אבל במקום אצבעות ותשובות נשמע צליל הווקמן בכיתה.

שני תנ"כים הביא רמליהו המורה לתנ"ך לאסיפה משותפת של הורים ותלמידים. לוט אמר שיש לו כבר אחד, והוא לא זקוק לשניים, ואמו אומרת: "תמיד טוב שיש שניים, אחד חלבי ואחד בשרי", ואשתו של רמליהו מוסיפה: "טוב שלושה-אחד פרוזה".

המורה רמליהו כדמות מצחיקה: "קנח את אפו בקול רעש גדול... ואמר בקול נורא ואיום: ינסה עכשיו מישוהו להפריע לי", בכיתה עלה רחש קל של זמזום: בזז, בזז, גלית קמה על רגליה להימלט מן התופת. המורה אמר "אל תדאג", היא אליך לא תבוא", המורה שלף ממחטה גדולה מכיס מכנסיו, ובקול "תרועה שברים תרועה" הטביע בה את חותמו.

הזמזום בכיתה נמשך והמורה אמר: "לוט, אסוף חפציק'... ולך תסביר למנהל מה פשר הזמזום הזה על הבוקר".

נמשך ויכוח עם המנהל. לוט מספר את שאירע בכיתה, מסביר שצליל ה"בזז" נשמע מטור שלישי, והוא יושב בטור ראשון.

הוא שב ומסביר שיש לו שיטות משלו להפריע בשיעור ולעוף החוצה, בשיטת "גרר"... החרישי.

המנהל מאמין לו ושולח אותו חזרה בהתראה: "הרי ברור לכל הדיוט שלא אתה עשית את ה"בזז"..."

המנהל נכנס ומודיע שדבורה עקצה את בנו ומציע להביאו לרופא.

לוט מאחר להיכנס לכיתה כשרמליהו מושך מהתה "שלוקים מאושרים לכל אורך השיעור... והתה אינו כלה".

רמליהו מצהיר שהתה מחזק אותו, מחדד את מוחו, משחיז את לשונו וממליץ לתלמידים בכל פה-לשתות רק תה.

המורה רמליהו בתגובה לכניסתו המאוחרת של לוט מודיע באירוניה: "הממ... תלמידים... ראו מי פה הדברים... פניך מוכרים לי האם לא למדת אצלנו איזו תקופה?"

"הכיתה גועשת, אפילו ברוך, החבר הכי טוב שלי, גועה בצחוק כמו פרה..."

והמורה ממשיך "וכיצד לא שמעת את הצלצול ... האם לא נתלה על צוארך פעמון, כדרך בני הבקר, שור מועד שכמוך" ?

ורמליהו ממשיך להשוותו לפר. והוא מכריז שאין ללוט "המבט הזה, החכם בעיניי". הוא מסתמך על פרשת משפטים, וקורא: "כי תפגע שור אויבך, או חמורו תועה, השב תשיבנו לו". המורה מסביר: "פגשתי אותך בבוקר ואתה כולך תועה, לכן אני מקיים מצוות "השב תשיבנו" ומשיב אותך הביתה אל אבא'לה".

המורה רמליהו מתואר כדמות גרוטסקית, מנצל כאילו את ידיעותיו בתנ"ך ומשווה תלמיד לבעל-חיים, בלא להרגיש את העלבון והפגיעה בנפשם של תלמידיו.

אך זהבה קור אינה מסתפקת בביקורתה את המורה, היא פוגעת גם במנהל, גם במורים אחרים, וגם בתיאור גרוטסקי של המשפחה אינה מניחה את ידיה.

(2) איילות בשלג

כתבה: רוני גבעתי, איירה: יערה קשת, ספרית-פועלים 2000, 132 עמ'

הספר מלווה במוטו משל קורצ'אק, ובו נאמר:

"כל אדם יש לו אב אחד, ואם אחת, שני סבים ושתי סבתות... כל אחד יש לו. לא כל אחד רואה... יש ילדים שלא הכירו את סבתא שלהם".

יאנוש קורצ'אק

מתוך עיתון הילדים "מאליפסגלונד"

לא בכדי מביאה רוני גבעתי את המובאה של קורצ'אק, משום שהיא מתרכזת בנושא זה באמפתיה וסבא אליהו הוא אחד הגיבורים בספרה.

היחס לסבים וסבתות של גפן - הילדה הגיבורה המשנית - אמביוולנטי, כבר בפתיחת הספר אנו קוראים על הבית בקיבוץ שבו גרים הסבים והסבתות: "שום ריחות טובים ודיבורים לא עולים משם, רק מידי פעם שיעול או נקישת מקל", וגפן עוברת שם במהירות, כי אינה רוצה לא לקבל ממתק, ולא לסבול את "רוח הזקנה והליטוף הרועד על ראשה".

אך זו לא כל האמת. במכתב פרטי אלי כותבת רוני: "יחסי ילד-סבא הם בעיני שני הקטבים המופלאים ביותר של החיים... אצלנו יש ליחסים אלה פן נוסף של העידרם בנסיכות טרגיות וכל שעוברות השנים ועולה הגיל, גוברים דווקא הגעגועים".

אך העלילה בספרה אינה מתמקדת רק בנושא זה. יש בספרה של גבעתי נושאים נוספים, הן במכוון והן בדרך של אסוציאציה וכולם מותחים ומסקרנים.

בספרה של רוני 54 כותרות משנה. הן מסקרנות ומעודדות את הקורא להמשיך ולקרוא.

בספרה של גבעתי אנו קוראים על געגועים עזים למה שאינו בנמצא. גפן הילדה רוצה להיפגש עם אמיר שבורח ממנה והיא אינה מבינה למה. אבא שלה עושה מאמצים להביא את אליהו אביו מליטא, אמא מנסה להבין את מצב רוחו של אליהו ושוקלת "איך לסדר את החדר שלו ככה שיהיה הכי דומה לבית שלו שם בבית-הילדות של אבא".

אבא קנה בשוק הפשפשים ביפו סמובר ישן (מיחס), ואמא "צחצחה עד שהבריק", כדי שבאופן פסיכולוגי יהיה דומה "לעולם שאבד", והיא חולמת חלומות שונים שבהם מפריעים ולא נותנים לסבא אליהו לצאת מליטא ולהתחבר לבנו בארץ. הם עושים כל שבאפשרותם ומגייסים אביזרים וחפצים שיזכירו לאליהו את עברו. צעיף, ורניה, (ריבה), ספר בלטבית, עוגות כפי שאכלו בלטביה, זכרונות מילדות של לימוד עברית והווי כפי שהיה בביה"ס "תרבות" בו למד אליהו וזכר מלים ומשפטים בעברית.

אבל כאשר החלום מתגשם ואליהו הגיע - כולם חשו באכזבה נוראה. הזמן שאלהיה היה באווירה אחרת השפיע עליו, הוא התנסה בחוויות קשות. איבד את זכרונו, אינו מכיר את בנו, גפן מנסה - כי אליהו היה רופא ילדים, הוא ממלמל מלים שהיא מצליחה לקלוט: "יזוס, מריה, אמן".

בסופו של דבר הם מבינים שהוא רוצה לחזור למעון שבלטביה. המפנה חל כשגילו איילה שוכבת "מבלי שנלכדה" וסבא אליהו, שנקרא עכשיו אנטון, נותן הוראות לגפן איך לעזור לה, ואמיר רץ הביתה להביא תחבושות, יוד, משחה, שמיכה, "כל מה שיש בבית". אנטון מטפל באיילה שנולדה זה עתה. השלג והעברית החזירו לו את הזכרון של סוניה אישתו. הנכדה גילתה זקן אחר. "הוא לא מבקש דבר, לא מטריח, לא מעכב אותה, לא תובע שום דבר. ומוזר, נדמה שמשוהו הפוך קורה".

ולא רק היא, גם אפרים רואה שאבא שלו מנענע בראשו לאט לאט. ויש בספרה של רוני בעיות נוספות. אמיר אינו הולך לבית-הספר ולא נמנה עם הצעירים במוסד ולונה, אמו, מסבירה איך הוא גדל "בצל הפחד מהפצצות" בלי אבא "אבל גדל עם סבא שהיה ביניהם קשר מיוחד במינו".

היישובים, זה שבמעלה ההר "ספירים" וזה שלמטה בעמק, הם יותר מסתם שמות "כתר של פנינים" - כך מכנים את הספירים, כי כך זה נראה בעיניהם. הרי גם לונה ואמיר שגרים שם באו מכפר הררי בצרפת לא".

אמיר אינו הולך לבית-הספר, הוא מסביר: לקרוא אני כבר יודע אז בשביל מה צריך בית-הספר ולמי יש חשק לבית-הספר?

אפרים מזמין את אמיר לבקר אצל הנערים שלו (קבוצה אותה לקח תחת חסותו), ואמיר חושב "שישכח מזה". אמיר "לא יצטרף לחבורה שלו, לא מוכן שיגידו לו כל היום מה לעשות".

אנחנו קוראים על ילדי רחוב, וגם אמיר היה ילד רחוב, אחרי שאביו נהרג בהפצה.

היו במוסד של אפרים ילדים שונים, "גדולים ואלמים", והיו מאבקים וקטטות... "אמיר רק הלך והדרדר".. ומאז לא מוכן לשום בית-ספר, לשום מסגרת".

רוני בתמצית, מסבירה את ההווי של מוסד ומדגישה את הנושא החינוכי המורה על ההוראות הנוקשות של עשייה והתנהגות. הקורא יסיק כאילו בחיי משפחה אין כללי התנהגות, ולא מכתביבים מה לעשות וכיצד.

יש בספר עושר לשוני, שפע תיאורי טבע יפים ומרתקים, תיאור פלסטי לכל אורך הסיפור, הנה כך: "נוסעים לספירים, בשקט השבת על המדרון הנובט, בשתיקה של שלושותם בשמה החורפית, בטלטולי העגלה, בקצב נקישות הפרסות, בתנועת הסוסה הגמישות, בחריקת הגלגלים בגלישת הארגזים שעליהם הם יושבים, בחכטות הקלות, בהחלקה מצד לצד עם כל עיקול בכביש".

סיפורה של רוני גבעתי, מעורר התרגשות וסקרנות, וכדאי להמליץ לפני הקוראים הצעירים שוודאי ייהנו ממנו וימליצו לחבריהם לקרוא אותו כספר בעל ערך חינוכי וספרותי.

אברהם שלונסקי על ספרות ילדים

שלונסקי מוסר לעצמו דו"ח מהי ספרות-ילדים ודן בבעיה זאת במאמרו "ספרות ילדים או ספרות ילדותית". אחד הקווים המאפיינים את תפיסתו בתחום זה הוא, שאינו גורס התיילדות. "אסור לסופר לכתוב 'במיוחד', 'רק לילדים', לרדת לקומה הנמוכה של הבנת הילד... הילד רוצה לטפס אל על... אי-הבנה היא תמיד גורם מעורר ליצירה! לא יבין - ובכן ישאל. גירה של פתות-לחם לעוסיים אין נותנים אלא בפייהם של יונקים חולניים". ובמקום אחר טוען המשורר "שגרה אנטי-פדגוגית היא לטעון, שספרות-ילדים היא ספרות הקמץ-אלף. הגמגום הדרדקי, הקבצנות הלשונית, הדימויית-הציווית מתוך ההנחה המוטעית, כי ילד הוא מן הקבצנים ברוח".

מתוך ספרו של ג. ברגסון שלושה דורות בספרות ילדים העברית עמוד 238.